

ספרי' – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלישלת האור

שער
ראשון

היכל
שמיני

מאמרי

ראה אנכי; וכל בניך – תרצ"ב



מכבוד קדושת

אדמו"ר יוסף יצחק

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

יוצא לאור בפעם הראשונה מכת"ק



יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים“

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות ששים וארבע לבריאה

לעילוי נשמת

הרה"ת שוייב ר' ידידי' ב"ר שמואל ז"ל

נפטר ט"ו אדר, שושן פורים ה'תשס"ד

ולעילוי נשמת

זוגתו מרת חנה ב"ר מרדכי ז"ל

נפטר ב' אייר ה'תשל"א

דאגוביץ

ת. נ. צ. ב. ה.



נדפס על ידי ש"ב האחים

הרה"ת פינחס והרה"ת ברוך שלמה אליהו שיחיו

קונין

MAAMAREI
RE'EI; VECHOL BONAYICH 5692
Copyright © 2004

by

Kehot Publication Society

770 Eastern Parkway / Brooklyn, New York 11213

(718) 774-4000 / FAX (718) 778-4148

www.kehotonline.com

All rights reserved.

The Kehot Logo is a trademark of Merkos L'inoyonei Chinuch, Inc.

Printed in the United States of America

כמו כח החכמה אבל באמת כמו שהוא בכח המשכיל הוא בהתרחבות והתפשטות וזהו מעלת הבינה על החכמה ואמרו⁴¹ דבונים אפי' בימי משה לא אשתכח, ומעלת החכ' הוא הביטול והדביקו' שיש בחכ' מה שלא יש בבינה, וצריך להיות התכללות שניהם כי להיות שבינה הוא בבחי' יש ומציאות יכול להיות מזה נופל ח"ו, צריך להיות הביטול דחכ', כמו שאנו רואין בהשכלת השכל גם כשנתגלה כח הבינה דהיינו הבנת ההשגה, הרי צריך לזכור את הנקודה ואז דוקא ההשגה אמיתית ואם אינו זוכר את הנקודה יכול לילך בדרך עקלתון כמ"כ הוא בעבודה שבהשגת הבינה צריך להיות הביטול דחכ' ואז דוקא הוא שלימות אמיתי. וזהו שנאמר גבי אברהם⁴² ושמת שמו אברהם ומצאת את לבבו נאמן לפניך, דהנה אמרו⁴³ אברהם מוליד אברם אינו מוליד, כי אברם הוא שכל הנעלם מכל רעיון⁴⁴, וזהו כח החכ' ומשו"ז אינו מוליד לידה והתגלות, ומ"מ הגם שהי' אצלו כח הבינה בהתגלות, הרי ומצאת את לבבו נאמן די ערענסקייט פון הארץ שהו"ע נקודת היהדות דכח החכ' שלמע' מטו"ד. וזהו"ע שלא נאמר בתורה טעם על מסירת נפש⁴⁵, שעל אהבה נאמ' טעם כי הוא חייך⁴⁶, והענין כי אהבה הוא עפ"י טו"ד ולכן שייך בזה טעם משא"כ מס"נ שהוא למע' מטו"ד ולכן אין שייך על זה טעם ולכן לא נאמר ע"ז טעם בתורה מפני שהתורה היא דעת והשגה ולכן לא יש ע"ז טעם וזהו"ע י"ה שבנפש. וי"ו דשם הוי' שבנפש הו"ע המדות שהם הוי' קצוות, וה' (דשם דשם הוי' שבנפש) הוא ענין המלכות שהו"ע הלבושים דמחשבה, דבור, ומעשה, של תורה ומצות. וזהו"ע עבודה דשם הוי' שבנפש דבקיום התורה ומצות צריך להיות ביי"ה. וזהו"ע וכל בניך לימודי הוי', שמורגלים בעבודה דשם הוי' שבנפש ועי"ז רוב שלום בניך.

בס"ד ש"פ ראהי רצ"ב לודמיר:

ראהי אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה, את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלקיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום⁵, והנה נתן הוא מתנה תמידית וכמו שאנו אומרים בברכת התורה נתן התורה שהיא נתינה תמידית⁶, היום הוא זמן, ועצם ענין הזמן הוא מוגבל ומתחלק בהגבלת עבר הוה ועתיד, דכל יום הנה בימומו הוא הוה וכיום שלפניו הוא עתיד ולאחריו הוא עבר וכשאומר היום הרי לכאור' משמע שהוא רק בהיום שנאמר, וכשאומר נתן היום מובן שהוא תמידי, וצ"ל איך הוא תמיד, והמתנה היא ברכה וקללה וצ"ל איך שייך ל' מתנה על קללה ח"ו, והנה הלשון אשר תשמעו הוא ל' ודאי דמשמעו שבדאי תשמעו, וצ"ל מדוע אומר אשר תשמעו, דהלא אח"כ הוא אומר אם לא תשמעו, א"כ ה"ז תנאי כמו כמה תנאי שישנם בתורה, וא"כ הוה ל' לומר אם תשמעו,

(1) קודם קבלת שבת.

(2) במכתב רבינו מיום ה' ט"ז מנ"א תרצ"ב לידידנו אנ"ש אשר בגליל וואהלין יע"א (אגרות קודש ח"ב ע' תמא): "יקר לי במאד למלאות רצון וחפץ אנ"ש שי', והנני מקוה אבוא בעזה"י ביום ה' כ"ג לחודש זה הבע"ל לעיר לודמיר על ימים אחדים מוגבלים ומדויקים".

(3) ברשימת היומן של רבינו: בשעה השביעית הנני הולך לבית הכנסת לחזור חסידות ואתי עמי הולכים המון גדול, הרעש והשאון גדול מאד. הבית הכנסת הוא גדול ביותר, יכול להכיל כשני אלפים איש בודאי, והוא מלא מפה לפה, והנני חוזר המאמר ראה אנכי נתן, בערך שעה ועשרה מינוט. מקבלים שבת ומתפללים ערבית, ובשעה התשיעית באתי חזרה אל מלוני.

(4) מאמר זה ושלאחריו (ד"ה וכל בניך) מיוסד על ד"ה ראה אנכי עטר"ת (ספר המאמרים עטר"ת ע' תרט ואילך). וראה גם ד"ה הנ"ל תער"ב (ספר המאמרים תער"ב-תרע"ו ע' קפח ואילך).

ד"ה ראה אנכי הנ"ל מיוסד על ד"ה ראה אנכי תרל"ג (ספר המאמרים תרל"ג ח"ב ע' תמא ואילך), שהוא מיוסד על ד"ה ראה אנכי בלקו"ת פ' ראה יח, א ואילך.

עוד מאמרים שמיוסדים על ד"ה הנ"ל עטר"ת: ד"ה כי קרוב תרפ"א פ"ג ואילך. ד"ה שופטים ושוטרים תרפ"ב. ספר המאמרים תרפ"ה ע' נח ואילך. תרפ"ו ע' קכד ואילך. תרפ"ז ע' נד ואילך. תרפ"ט ע' 249 ואילך. ד"ה אנכי דש"פ יתרו תר"ץ. ד"ה אריב"ל וד"ה וידעת (הב') שנה זו קיד ואילך. ע' שפה ואילך. ד"ה הסכת ושמע תרצ"ג (לקמן ע' תצה ואילך). ד"ה ויחלום תרצ"ד. ספר המאמרים תרח"ץ ע' לה ואילך. ע' סז ואילך. וראה ד"ה ראה אנכי תשי"ג (תורת מנחם — התועדויות תשי"ג ח"ג ע' 130 ואילך).

לכמה ענינים המבוארים בהמאמר זה ושלאחריו — ראה ד"ה וכל בניך (דג' שופטים שנה זו) לקמן ע' תקנ"ג ואילך.

(5) פ' ראה יא, כ"כ.

(6) ראה של"ה כה, א. לקו"ת תזריע כג, א. נצבים מו, ב. מאמרי אדמו"ר האמצעי שמות

ח"א ע' קעה. וש"נ.

(7) ראה גם אוה"ת פ' ראה ע' תרסה.

(41) עירובין ק, ב.

(42) נחמ"י ט, ח.

(43) ב"ר פמ"ד, י. זח"א צ, ב.

(44) ראה תו"א ר"פ לך. ובכ"מ.

(45) נצבים ל, כ (בדילוג).

יותר. כמ"כ יראה ואהבה ג"כ מוגבלת שצריכה להיות האהבה מורגשת בשטח לב הגשמי כמו עד"מ כשפוגש באוהבו מיד נתעורר ליכו באהבה וחיבה עריבות ומתיקות וכמ"כ להיפך כשפוגש בשונאו אשר הוא מיוחד מאתו מיד הוא נרעש ונפחד עד שנעשה ליכו חידודים חידודים, שזה מצד שהוא מרגיש היטב הן האהבה והן היראה, וזה באה מן ההתבוננות בא"ס, רק אהבה באה מן ההתבוננות בגדולת א"ס והיראה באה מן ההתבוננות בהפלאות א"ס. וזהו מה שכתב הרמב"ם³⁸ והיאך היא הדרך לאהבתו וליראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים, ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד³⁹ צמאה נפשי לאלקים לאל חי, וכשמתבונן בדברים האלו עצמן, מיד הוא נרתע לאחוריו ויראה ויפחד ויודע שהוא ברי' קטנה שפילה ואפילה (בל"א אַ נידעריקע און אַ פינשטערע בריי) עומדת בדעת קלה ומעוטה לפני תמים דעות עכ"ל, וכתב במעשיו הנפלאים והגדולים כי להיות שמבאר ענין ההתבוננות שמביא לידי אהבה ויראה, וההתבוננות שמביא לידי אהבה הוא בגדולת א"ס ולכן כתב "במעשיו הגדולים" וההתבוננות שמביא לידי יראה הוא בהפלאות א"ס ולכן כתב "הנפלאים", וזהו"ע ה' דשם הוי' שבנפש שהוא כח הבנה והשגה. וצריך להיות שניהם, העבודה דשם יו"ד ושם ה', דבהתכללות שניהם דוקא הוא שלימות אמיתי, כי בכ"א יש מעלה מה שחסר לזולתו, מעלת הבינה הוא שהוא בהתפשטות והתרחבות משא"כ חכמה הוא נקודה לבד, וטעם הדבר כי חכ' הוא ראשית ההתגלות ובהכרח שיהי' בבחינת נקודה לבד, כי בינה מחכ' אינה בבחינת השתל' עו"ע כי בעו"ע הרי העילה מכריח ומחייב להיות העלול, שאם יש עילה בהכרח שיתגלה העלול כמו בשכל ומדות שמהשכלת השכל נולד המדה בבחי' עו"ע הרי בכל דבר שכל שמבין ומשיג בהכרח שיתעורר באיזה מדה, וכן העלול נמצא כלול תחילה בהעילה כמו במדות הרי נמצאים תחילה בשכל שהו"ע התפעלות השכל, משא"כ בחכ' ובנינה הרי אין החכ' מחייב ומכריח את הבינה, כמו שאנו רואין שיש חכם גדול שהמשכיל השכלות חדשות והוא בעצמו אינו מבין מה שחידש, וכן יש שכח הבינה הוא בהתגלות אצלו ולא כח החכ' דהיינו שמבין מה שאומרים לו אבל הוא בעצמו אינו מחדש שום דבר, וכן אין בינה כלול בחכמה, ומה שאיתא בס"י⁴⁰ הבן בחכמה משמע שיש בחכ' בינה, זהו רק מצד שלימות הפרצוף דחכ' נמצא בה ענין הבינה שהו"ע הכח דירידה והתגלות דכח החכ', אבל לא שכח הבינה נמצא בחכ' כי בינה מחכ' אינה בבחינת השתלשלות עו"ע כ"א שהיא מקבלת מהחכ' דהיינו שהסדר הוא דתחילה הוא גילוי דכח החכ' ואח"כ הוא גילוי כח הבינה, אבל לא שבינה עצמה מקבל מהחכ' כ"א היא נמשכת מכח המשכיל

וכמו אם בחקתי תלכו⁸, וכמו היום אם בקולו תשמעו שנאמר בהם לשון אם ל' ספק, והוה ל' גם כאן לומר אם תשמעו ומפני מה נא' אשר שהוא ל' ודאי. אך הענין הוא דבעבודת השי"ת יש שני דרכים ואופנים הא' הוא קיום המצות לימוד התו' והעבודה בתפלה, והב' הוא העבודה דתשובה, והנה מ"ש אם בחקתי תלכו קאי על קיום המצות לבד, וכאמרו⁹ ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם ותרגם וית פקודי תטרוך ותעבדון יתהוון, הרי שקאי על קיום המצות, ומ"ש ברש"י ע"פ אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה הכוונה הוא שיהיו עמלים בתורה שיפעול בקיום המצות שהתורה אור יאיר בנר מצוה, ומ"ש היום אם בקולו (של הקב"ה, רש"י¹⁰) תשמעו קאי על התשובה לבד וכדאי' בגמ' (סנהדרין דצ"ח ע"א) בהא דשאל ריב"ל את משיח אימתי קאתי מר א"ל היום, ופירש ל' אלי' הכי אמר לך היום אם בקולו תשמעו, דביאת משיח (בכ"א) תלוי בתשובה וכמאמרז"ל (שם צ"ז ע"ב) אם ישראל עושין תשובה נגאלין, וא"כ הא דאמור היום אם בקולו תשמעו קאי על ענין התשו' כדמוכח שם בהסוגיא¹¹, ולכן הנה בשניהם הן בקיום המצות לבד, והן בענין התשובה לבד נא' ה' אם שהוא ל' ספק, דאם בחקתי תלכו שהוא ספק אם יקיימו את המצות או ח"ו לא יקיימו, והיום אם בקולו תשמעו ג"כ ל' ספק אם יעשו תשובה, או יקיימו מצות ולא יצטרכו לתשובה פשוטה שהיא החרטה על העבירות ח"ו והעדר קיום מצות ד' אשר ציוה לעשותן, אך כאן באמרו ראה אנכי נתן לפניכם ברכה וקללה הכתוב מדבר בשני הענינים בקיום המצות ובהעבודה דתשובה ואומר נותן לפניכם שהוא נתינת כח מלמעלה על שני אופני עבודה אלו שזהו"ע ברכה וקללה, דברכה זהו מעשה המצות וקללה הכוונה דע"י העבודה דתשובה הנה גם הקללה נהפך לברכה וכמ"ש¹² ולא אבה הוי' אלקיך לשמוע אל בלעם, ויהפוך ד' אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ד' אלקיך, דאי אפשר לומר דהכוונה קללה ממש דא"כ מה"ע נותן לפניכם דמה שייך מתנה על הקללה, אלא דהכוונה הוא על תשובה¹³, והיינו זה מה שע"י התשובה גם הקללה נהפכה לברכה, וא"כ ה"ז ג"כ בכלל הברכה, וע"ז שייך ענין המתנה, וזהו ראה אנכי נותן לפניכם ברכה, שהוא מתנה והיינו נתינת כח מלמעלה בשתי הפנים אם על מעשה המצות או על התשובה דבה ועל ידה הנה גם הקללה נהפך לברכה, ולהיות דכאן הכתוב מדבר בכ' הענינים בקיום המצות ובתשובה, ומכ' הענינים

(8) בחוקותי כו, ג.

(9) תהלים צה, ז.

(10) סנהדרין צח, א (הובא לקמן בפנים).

(11) וברד"ה ראה אנכי תער"ב (הנ"ל הערה 4) מוסף: וכן מפורש במד"ר* בשם ר' יוחנן

דאם ישראל עושין תשובה מביא את הגאולה שלא בעונתה שנא' היום אם בקולו תשמעו הרי דאם בקולו תשמעו קאי על תשובה.

(12) תצא כג, ו.

(13) ראה אוה"ת פ' ראה ע' תרמו ואילך. ע' תרנט.

(38) שם ה"ב.

(39) תהלים מב, ג.

(40) פ"א מ"ד.

הרי א' מהם בודאי יהי' אם שיקיימו המצות או שיעשו תשו' ולכן נא' כאן אשר ל' ודאי, דכתיב¹⁴ כי לא ידח ממנו נדח, דסוף כל סוף הכל יעשו תשובה¹⁵, רק שבהאופנים והדרכי' המביאים לתשובה ישנם ב' דרכים הא' הוא ע"י קירוב וריבוי השפעה מלמעלה, והב' ח"ו ע"י ריחוק ויסורים, וכמו שאנו מבקשי' בהיודי הגדול דיוהכ"פ ומה שחטאתי לפניך מחוק ברחמיך הרבי' אבל לא ע"י יסורים וחלים רעים, ולזאת הנה מאחר שמדבר בב' הדברים במעשה המצות ובתשובה, והרי אחת מהם ודאי יהי' לכן נאמר אשר תשמעו שהוא ל' ודאי יותר מכמו אם שהוא ספק, ועוד זאת כי בהלשון אשר תשמעו מרומז הא דאמרז"ל (מד"ר ויקרא פל"ה)¹⁶ אשרי ואשריכם לכשתקיימו כל התנאים הללו שהתניתי עמכם, אימתי כשתשמרו את תורת, ולפ"ז הנה שיעור הכתוב הוא, ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה דאנכי מי שאנכי¹⁷ עצמות א"ס ב"ה נותן ברכה לנשמות ישראל, וברכה גדולה כזו אשר בכחה להפוך גם את הקללה לברכה, והם ב' דרכים בעבודה הא' הוא אשר תשמעו אל מצות ד' אלקיכם כו' דאשר פי' ענג והיינו מי דקיום המצות אצלו הוא בחפץ ורצון פנימי דאז הוי זה עצמו ברכה, והב' דאם בסבות מסבות שונות לא תשמעו כו' וסרתם מן הדרך כו'¹⁸ דזה עצמו הוי קללה, היינו מה שאין שומעין, הנה העצה לזה הוא תשובה, דע"י התשובה הנה גם הקללה נהפך לברכה.

וזהו ראה אנכי נותן לפניכם היום, דב' מיני עבודה זו דמצות ותשובה שניתנו לישראל בדרך מתנה הוא בכל עת ובכל מקום, דהנה כל מקום שנא' היום הוא נצחי, דפי' היום הוא כאמרז"ל (עירובין דכ"ב ע"א) אריב"ל מאי דכתיב¹⁹ אשר אנכי מצוך היום לעשותם, היום לעשותם (בעוה"ז, רש"י ע"ז ד"ג ע"א) ולא למחר לעשותם (שלאחר מיתה לעתיד לבוא אם בא לקיים מצות אינו מועיל, רש"י) היום לעשותם למחר לקבל שכרם, והיינו דהיום לעשותם שזהו עד למחר לקבל שכרם דקאי על הגמול דלע"ל, וא"כ הרי כל משך זמן העוה"ז הוא היום לעשותם, וזהו דהיום הוא נצחי, ופי' לפניכם הוא בכחי' הפנימיות שלכם, דהנה כתיב²⁰ וזאת לפניכם בישראל, דזאת קאי על התורה שנקראת זאת וכאמרז"ל (מנחות דנ"ג ע"ב) יבא זה ויקבל זאת מזה לעם ז, יבא זה, זה משה

14) שמואל-ב יד, יד (ושם: לבלתי ידח ממנו נדח). וראה תניא ספ"ט. הלי' ת"ת לאדמו"ר הזקן פ"ד ס"ג.

15) רמב"ם הלי' תשובה פ"ז ה"ה.

16) פייסקא ב.

17) ראה לקו"ת פ' ראה יח, סע"ד. יט, ב. ובכ"מ. וראה גם לקו"ש חיי"ט ע' 136.

18) פ' ראה שם, כח.

19) ואתחנן ז, יא.

20) רות ד, ז. ראה תו"א מקץ לא, ג.

הענין, שזהו מה שכתוב³⁰ וידעת היום והשבות אל לבבך שצריכה להיות הידיעה ברור כיום, שע"ז בא לידי והשבות אל לבבך, וזהו דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם³¹, שע"י דע את אלקי אביך בידיעה והתקשרות עצומה ע"ז הוא בא לידי ועבדהו בלב שלם, שצריך להתעצם עם הדבר כמו תלמיד הלומד אצל רבו ומקבל מרבו איזה שכל ואח"כ כשחוזר את השכל מלבד אשר הוא צריך לשמור את האותיות אשר שמע מהרב עוד זאת צריך להסביר את השכל באותיות שלו שזה רק יכול אז אם נתעצם עם השכל עד שנעשה שכל ששמע מהרב כשכלו ממש, שזהו לבד חכמה ובינה צריכה דעת להתקשר ולהתעצם עם השכל, עד"מ כשיתבונן בענין אני ה' לא שנית³² איך שאין שום שינוי לאחר הבריאה כמו קודם הבריאה כמש"כ אתה הוא עד שלא נברא העולם ואתה הוא משנברא העולם איך שכל הנמצאים אינם תופסין מקום לגבי עצמותו ומהותו, שמסביר לעצמו את הענין כמש"כ³³ בי"ה ה' צור עולמים וארז"ל³⁴ ב' נברא עולם הבא ובה' נברא עולם הזה ואיך שאין שתי אותיות תופסים מקום לגבי עצמות, שמסביר לעצמו כמו שאין שתי אותיות תופסין ערך לגבי דיבור של שעה וכ"ש לגבי דיבור של יום ולגבי דיבור של חודש וכ"ש לגבי עצם כח הדיבור וכ"ש לגבי כח המחשבה וכ"ש לגבי עצם הנפש שהיא מלאה אותיות והיא מגלה אותיות, ומסביר לעצמו בכ"ש כמו שאינם תופסין מקום לגבי הנברא וכ"ש לגבי הבורא וכשיתבונן עוד עמוק שלמטה הגם שאי אפשר לומר תפיסת מקום, אבל אי אפשר לומר העדר תפיסת מקום, כי כמו עד"מ כמו מספר אחד לגבי מספר אלף אלפים ריבוי רבבות פעמים אלף אלפים ריבוי רבבות שאין זה העדר תפיסת מקום להיותו מקובץ מהרבה אחדים, אבל למעלה הוא ממש העדר תפיסת מקום, זהו ההתבוננות בענין אני ה' לא שנית. ולבד זה שענין ההתבוננות מצוה, עוד זאת גם מביאתו לידי אהבה ויראה שזה ג"כ מצוה.

וזה שאמר הרמב"ם פ"ב³⁵ האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנא³⁶ ואהבת את ה' אלקיך ונא³⁷ את ה' אלקיך תירא, וכל המצות ירדו בציור מוגבל כמו סוכה לולב ציצית תפילין כמו בתפילין אנו רואין שדוקא בזרועו וראשו, ואם יכוין כל הכוונות והתפילין יהי' מונחים על השלחן, יהי' קרפתא דלא מנח תפילין ח"ו. וכאן מקום להעיר את האנשים אשר אינם מדקדקים היטיב הן מצד חסרון ידיעה והן מצד העדר שימת לב, שידקדקו

30) ואתחנן ד, לט.

31) דברי הימים-א כח, ט.

32) מלאכי ג, ו.

33) ישע"י כו, ד.

34) מנחות כט, ב.

35) מהלי' יסודי התורה — הלכה א.

36) ואתחנן ו, ה.

37) שם, יג.

* ראה שמו"ר פכ"ה, יב. וראה גם ירושלמי תענית פ"א סוף ה"א.

למעלה מתהו ותיקון וזהו ענין מה שכתוב (בד"ה א' סי' ד' 23) עם המלך במלאכתו ישבו שם כמאמר רז"ל (בבראשית רבה פ' ח' 24) עם המלך במלאכתו ישבו שם נפשות של הצדיקים שבהן נמלך וברא את העולם, שזהו ענין היושן של הנשמות, הגם שהנשמות הם ג"כ מחודשים עכ"ז אינם דומים לשאר הנבראים ואפילו גם מלאכים עליונים שהם כולם נבראו מדבר ה' כמ"ש (תילים ל"ג ו') בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם, שהדיבור הוא מוגבל בזמן כמ"ש קהלת 25 עת לדבר ועת לחשות מדבור, ולפיכך נבראו כולם בששת ימי המעשה, ודיבור זהו מלכות, ובדרך כלל הוא חיצוניו הכלים, אבל נשמות ישראל עלו במחשבה, שעלו במחשבה הוא פנימיות המחשבה ובדרך כלל הוא פנימיות הכלים, והמחשבה משוטטת תמיד, וזהו ענין יושן שבנשמות, וזהו ענין י' דשם הוי' שבנפש חוזק ותוקף שבעצם הנשמה שאינה רוצה להיות זהה ממקומה, זיו כל שהוא. ה' דשם הוי' שבנפש הוא בספי' כח הבינה ובכחות זהו כח ההבנה וההשגה להתבונן בגדולות א"ס ב"ה ובהפלאות א"ס בריבוי הנבראי, ובגודל הנבראים, מה רבו 26, ומה גדלו 27, וההתבוננות צריכה להיות הן מצד הבורא, והן מצד הנבראים, איך שהם נמצאים מאמיתית המצאו כמו שאמר הרמב"ם (פ"א 28) יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון והוא ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתית המצאו עכ"ל, שמה שאמר הרמב"ם לידע הוא, שענין האמונה אינו מספיק, רק שצריך להיות הידיעה והשגה בהתבוננות טובה, הן מצד הנבראים והן מצד א"ס איך שהוא מהוה את הנבראים, וזהו שאמר הרמב"ם והוא ממציא כל נמצא, שזה ההתבוננות מצד אלקו' איך שהוא מהוה, ומה שאמר וכל הנמצאים משמים ועד הארץ לא נמצאו אלא מאמיתית המצאו זהו ההתבוננות מצד הנבראים. וזהו מתאים עם מה שכתוב באגרת הקודש בד"ה איהו וחיוהי 29 מהותו ועצמותו של המאציל ב"ה שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו ולכן הוא לבדו בכוחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה עכ"ל, שמשם ג"כ משמע שמחמת שמציאותו הוא מעצמותו לכן ביכלתו להוות יש מאין המוחלט, וצ"ל ההתבוננות מצד אלקו' איך שהוא מהוה את הנבראים מאין ליש, וההתבוננות צריכה להיות בידיעה טובה, להתעצם עם

דכתיב 21 כי זה משה האיש, ויקבל זאת זו תורה דכתיב 22 וזאת התורה אשר שם משה, מזה זה הקב"ה דכתיב 23 זה אלי ואנוהו, לעם זו אלו ישראל שנא' 24 עם זו קנית, וזאת לפנים בישראל שהתורה שהיא נקראת זאת היא בבחי' הפנימיות בכאו"א מישראל, דהנה איתא בזהר 25 תלת קשרין 26 מתקשרין דא בדא, ישראל מתקשרין באורייתא, ואורייתא בקוב"ה וכולהו דרגין על דרגין סתום וגליא, דסתום וגליא הוא פנימיות וחיצוניות דבישראל יש חיצוניות ופנימיות, ובתורה הוא גליא שבתו' ופנימיות התורה, וחיצוניות או"א ופנימיות או"א וזהו וכולהו כלומר בכל אלו שמתקשרין דא בדא אית בהו דרגין על דרגין בסתום וגליא, דבנשמות הגליא הוא הנשמה המלוכשת בגוף והסתום הוא עצם הנשמה כמו שהיא למעלה, ובתורה הגליא הם אותיות התורה וההלכות הערוכות לפנינו היינו כמו דכל עניני התורה מלוכשי' בענינים גשמיים דשכל אנושי מבין ומשיג אותם בהשגה טובה מוחשית, וסתים שבתורה הן ההלכות האלו ממש כמו שלומדים אותם בג"ע געה"ת וגעה"ע, וכן ההשכלות והשגות באלקות שזהו פנימיות התורה, וגליא דקוב"ה הוא האור מה שלפ"ע העולמות וסתום הוא פנימיות האור מה שלמעלה מהעולמות, והנה באופן ההתקשרות דישראל אורייתא וקוב"ה יש בזה שני פירושים 27 הא' דסתום דנשמות מתקשר בגליא שבתורה, דהיינו אותיות התורה, וכל אחד מישראל יש לו אות בתורה שזהו חיותו העצמי והפנימי דזהו פירש וענין תיבת ישראל יש ששים רבוי 28 אותיות לתורה 29, וכידוע 30 דנשמות השרשיות הם במספר ששים רבוי 28, וזהו ישראל מתקשרין באורייתא שהם אותיות שבתורה, וסתום דתורה שהיא פנימית התורה מתקשרה בגליא דקוב"ה, והפ"י הב' דגליא דתורה מקשר גליא דנשמות עם גליא דקוב"ה, והיינו דכאשר מקיימים את ההלכה בהלכות התורה כתיקונה הנה עי"ז מתקשר גליא דנשמות שהם הנשמה המלוכשת בגוף עם גליא דקוב"ה שהוא האור שלפ"ע העולמות להיות נמשך לו להאדם עי"ז תוס' חיות בחיים גשמיים וזהו את הברכה אשר תשמעו, דזה מה ששומעין לקיים מצות ה' כהלכתן הנה זה עצמו הוה ברכה בתוס' חיות בחיים גשמיים עפ"י התורה, וסתום דתורה מקשר סתום דנשמות עם סתום דקוב"ה, אשר לשני הפירושים

(21) תשא לב, א.

(22) ואתחנן ד, מד.

(23) בשלח טו, ב.

(24) שם, טז.

(25) ח"ג עג, א.

(26) ראה לעיל ע' רו הערה 49. וש"נ.

(27) ראה לעיל שם הערה 51. וש"נ.

(28) כ"ה בכת"ק.

(29) זהר חדש רות פח, ד. מגלה עמוקות אופן קפו. וראה ספר המאמרים תרפ"ט ע' 69.

תר"ח ע' רטז. וש"נ.

(30) ראה תניא פל"ז (מח, א). וראה ספר המאמרים תר"ח ע' שם. וש"נ.

(23) פסוק כג.

(24) פייסקא ז.

(25) קהלת ג, ז: עת לחשות ועת לדבר.

(26) תהלים קד, כד.

(27) שם צב, ו.

(28) מהל' יסודי התורה — הלכה א.

(29) ס"כ (קל, סע"א ואילך).

והאופנים להתקשרות זו הרי בהפנימיות דנש"י היינו בכחי' הסתום שבהם יש בחי' ומדרי' התורה, דהרי גם לפי' הא' והוא דסתום דנשמות מתקשר בגליא דתורה הרי דבפנימיות דנשמות יש בחי' התורה, ובאמת הנה במ"ת הי' הגילוי שלא בהדרגה, ולפי פי' הא' בענין ההתקשרות הנ"ל ה"ז כמו הדרגת ההשתל' דחיצוניות שבעליון נעשה פנימי אל התחתון, ובמ"ת הי' הגילוי שלא בהדרגה כלל וכמ"ש³¹ חכמת אדם תאיר פניו, דפנימיות החכ' שבזה הוא בחי' פנימיות דאוא"ס הי' מאיר בגילוי גם בגליא שבתורה שהן אותיות התורה והאיר בגליא דנשמות והיינו בהנשמות כמו שהם מלובשים בגופים, ורק מפני עוצם גודל הגילוי שהי' במ"ת הנה על כל דיבור ודיבור פרתה נשמתן, והחזירן בטל תחי'³², הרי שבמ"ת הי' גילוי הפנימיות גם בהגליא דנשמות ומכש"כ דבפנימיותם האיר בחי' התורה, ואור זה נותן לנש"י במתנה נצחית, וזהו אנכי נותן לפניכם דאנכי הוא הדיבור הראשון דעשה"ד אנכי הוי' אלקיך³³, שעז"נ³⁴ הלא אנכי טוב לך מעשרה בני' דעשרה בנים הן עשה"ד³⁵ שהן ע"ס³⁶, והדיבור דאנכי הוא הראשון ובחי' הפנימיות שלהם, והדיבור דאנכי הוי' אלקיך נותן לפניכם שהוא ניתן בפנימיות שלכם והיינו שע"ז נעשה שם הוי' בכל אחד ואחד מישראל, וזהו שנא' אנכי הוי' אלקיך, ולא נא' אלקיכם כמו שנא' כמ"פ בתו' כמו ועבדתם את ד' אלקיכם³⁷, אני ה' אלקיכם³⁸, וכאן כתי' אלקיך, שהוי' יהי' אלקיך אלוקה שלך, דע"י דיבור אנכי נעשה ש' הוי' בכאוא' מישראל³⁹.

אמנם צ"ל והלא הנשמות הם משם הוי', והיינו דכל הנשמות הם מאצי' ובאצי' הוא גילוי שם הוי', ולכן הנה גם הגוף הוא בצירור הד' אותיות דשם הוי' כמ"ש⁴⁰ דהראש הוא בדוגמת תמונת אות יו"ד, וה' אצבעין דימין ושמאל ב' ההי"ן, וגופא הוא אות וא"ו, א"כ הרי גם בתחלת התהוותה של הנשמה יש בה שם הוי', וצ"ל מהו ההתחדשו' בזה מה שבמ"ת בהדיבור דאנכי נחקק שם הוי' בנפש כל אחד מישראל. אך הענין הוא דשם הוי' שבתחלת ההתהוות הוא מפנימיות הכלי' דאצי' ומהאור השייך אל הכלי', והשם הוי' דאנכי שבמ"ת הוא מעצמות האור שלמעלה מן הכלים והוא הנתינת כח על כל

נפרד מיד הוא מוסר נפשו לא בכח כ"א בפ"מ, וזהו רשעים מלאים חרטות. וזהו שפעמים אנו רואין באדם שרץ במרוצה בשוקי' וברחובות וטרוד ומטרוד בעסקיו, ובתוך הריצה יעמוד וישאל לעצמו, לאן הוא רץ, ואחר מה הוא רץ, בל"א⁴¹ ער גיט זיך אַ פרעג, וואו לויף איך, און נאָך וואָס לויף איך, שזה רק מצד עצם הנשמה. וזהו שאנו אומרים בכל יום, אלקי, נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראתה אתה יצרת אתה נפחת, אלקי זהו עצם הנשמה הנשמה המלובשת בהגוף אומרת אל עצם הנשמה שלמעלה, אלקי נשמה שנתת בי טהורה היא כמו שהיא באצילו' ושאר הג' מדריגו' כמו שהיא בג' עולמות בי"ע, ובמדרש איתא⁴² ה' שמות נקראו לנשמה, נפש רוח נשמה חי' יחידה, ובוהר⁴³ מחלק לד' מדריגו' נפש רוח נשמה, ונשמה לנשמה, ונשמה לנשמה כולל חי יחידה וזהו כנגד ד' אותיו' שם הוי' שבנפש, נשמה זהו נשמת שדי תבינם, בספי' זהו בינה, ובכחו' זהו כח הבינה והשגה, ונשמה לנשמה זהו בספי' כח החכ' למעלה מעלה מכח השגה והבנה, ואעפ"כ נקרא חכמה מפני שהוא כח פנימי ונקרא משכיל.

וזהו משכיל לאיתן האזרחי⁴⁴, ובאיתן יש ג' פי' הפי' הא' איתן לשון חוזק כמש"כ איתן מושביך, והפי' הב' לשון קשה כמש"כ במשנה (בגמרא סוטה מ"ו ע"ב) בנחל איתן, איתן כמשמעו לשון קשה, הפי' הג' איתן לשון ישן כמש"כ⁴⁵ בירח האיתנים ותרגום אונקלוס בירחא דעתיקיא, וזהו הג' פי' שיש באיתן, החוזק והקשיות והיושן שיש בעצם הנשמה דלמעלה שאינה רוצה להיות נפרד מאלקו' וליהיות ניזוז זיו כל שהוא, שזה המעלה דוקא מצד שהוא עצמי וכל עצם אין בו שינוים, ומה שאפשר להיות שינוים זהו רק בדבר שאינו עצמי, כמו שאנו רואין באור שבאור מצד עצמו יוכל להיות שינוים להיותו אינו עצמי, רק מה שאין בו שינוים הוא רק מצד דביקותו בעצם וכל הדבוק בעצם הרי הוא כמו העצם, וזהו ענין החוזק בנשמות מצד עצם הנשמה. וזהו ענין הקשיו' בנשמות אשר משה רבינו אמר בהמליצו טוב על ישראל, כי עם קשה עורף הוא וסלחת⁴⁶, ואומר הזהר⁴⁷ על זה שהוא למעליותא הקשיות והתוקף שיש בנשמות שאינם רוצים להיות זזים ממקומם. וענין יושן בנשמות בשמות הוא שם ע"ב, כי שם מ"ה הוא שם חדש ובס"ג הי' השבירה (בונה על מנת לסתור וסותר על מנת לבנות), מ"ה וס"ג זהו תהו ותיקון, אבל שם ע"ב הוא

(31) קהלת ח, א.

(32) שבת פח, ב (ושם: יצתה נשמתן. וראה שהש"ר פ"ו, טז (ג)).

(33) יתרו כ, ב.

(34) שמואל-א, א, ח.

(35) ראה גם לקו"ת פ' ראה לא, ד.

(36) לקוטי תורה להאריז"ל עה"פ. שער הכוונות ענין כוונת עלינו לשבח.

(37) משפטים כג, כה.

(38) וארא ו, ז. בשלח טז, יב. ועוד.

(39) לקו"ת שבעה ערה 2. ובכ"מ.

(40) ראה לעיל ס"ע רצב ואילך. וש"נ.

(16) = בלשון אידיש. ראה לעיל ע' 202 הערה 20.

(17) ב"ר פי"ד, ט. דב"ר פ"ב, לו.

(18) ח"א עט, ב.

(19) תהלים פט, א.

(20) מלכים-א ח, ב.

(21) תשא לד, ט.

(22) ראה לעיל ע' תב. וש"נ.

אופני עבודה בעבודת השי"ת. וביאור ענין שם הוי' שבנפש, הנה"י אי' במשנה⁴² אריב"ל בכל יום ויום ב"ק יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, שהתורה היא עלובה על שאין לה עוסקים⁴³, וכן יש כמה כרוזים שמעוררים על התשובה, וכמ"ש⁴⁴ אמר אליהם חי אני נאם ה' אלקים אם אחפץ במות הרשע, כ"א בשוב רשע מדרכו וחי, שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל, וכתוב⁴⁵ והשיבו וחיו, וכתוב⁴⁶ הלא בשובו מדרכיו וחי' וידוע הפירוש⁴⁷ דכאשר התשובה היא אמיתית אז הלא זדונות נהפכים לו להבע"ת לזכיות⁴⁸ וזהו הלא בשובו דכשעושה תשו' אמיתית אז מדרכיו הלא טובים הוא וחי' דבתשו' גמורה נהפכים לטוב וכן יש כמה אופני הכרוזות, אשר תכלית כולם הוא לעורר את האדם על התשובה ועבודת השי"ת, וצ"ל⁴⁹ מהר"ע הבת קול שיוצאת בכיו"י מהר חורב ומכרזת על עלבון התורה וכן שארי הכרוזים המעוררים על התשו', שהרי בני"א אינם שומעים את הב"ק וכרוזים העליוני' א"כ מהו תועלת ההכרזה, אך הענין הוא⁵⁰ דהנה זה מה שבני"א אינם שומעים הב"ק וכרוזי' העליוני' המעוררים על התשובה ועבודת השי"ת הוא רק בהארת הנשמה שמתלבש בהגוף להחיותו, מפני שהגוף והנה"ב מעלימים ומסתירים על אור הנשמה, דהנשמה שבגוף ה"ה נאחזת ונסרכת בעניני הגוף, אמנם ידוע דלא כל הנשמה מתלבשת בגוף, ומה שמתלבש בגוף הוא רק הארת ומקצת הנשמה בלבד, ועצם הנשמה אינה מתלבשת בגוף, דעצם הנשמה אינה בערך ההתלבשות בגוף, והגוף אינו בערך כלל להכיל עצם הנשמה, וראי' לזה מהמלאכי' דאמרז"ל⁵¹ ומלאך בשליש עולם עומד, ויש בזה ב' פירושי⁵² הא' דהמלאך הוא שלישי מהעולם, והב' דהעולם הוא שלישי מן המלאך, וידוע דגדלה מעלת מדריגת הנשמות על המלאכי', דהמלאכי' הנה שרש התהוותם הוא מחיצוניות הכלי' והנשמות הנה גם המשכתן הוא מבחי' פנימיות הכלים⁵², הרי שהנשמות שלמעלה מהמלאכי' אינו בערך כלל שיתלבשו בגוף, ומה שמתלבש בגוף הוא רק הארה לבד, ועיקר הנשמה היא למעלה, והנשמה כמו שהיא למעלה יש בה כל הכחות דחו"ב וראי' ושמיע' והנשמה

הענין הוא שזה שאין הנשמה שומעת את הכרוזים, זהו רק בחינת הנשמה המלוכשת בהגוף מפני שהגוף נפש הבהמית מעלים ומסתיר על הנשמה, אבל היות שעל עצם הנשמה שהיא למע' אין ההעלמות מסתירים ע"כ היא שומעת את הכרוזים, כי ידוע שלא כל הנשמה מתלבשת בהגוף, וראי' ממלאך שאמרז"ל⁵¹ מלאך בשליש העולם עומד, ויש בזה ב' פ'י הפי' הא' שמלאך שלישי מהעולם, ופי' הב' שהעולם שלישי מהמלאך, והענין שהעולם קטן מלהכיל את המלאך, וכ"ש שאין הגוף יכול לקבל לתוכו את כל הנשמה, כי המלאכים נבראו מדבר ה' כמ"ש (תילים ל"ג ו') בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם, צבאם זהו המלאכים שהם נבראו מדבר ה', ודבור זהו מלכות, ובדרך כלל הוא חיצוני' הכלים ועכ"ז אין העולם יכול לקבל לתוכו את המלאך, וכ"ש הנשמה שאינה בגדר התלבשות אין הגוף יכול לקבלה כולה, כי נשמות ישראל עלו במחשבה⁵², עלו במחשבה היא פנימיות המחשבה, ובדרך כלל הוא פנימיות הכלים, בודאי שאין הגוף יכול לקבל לתוכו את כל הנשמה, רק עצם הנשמה נשאר למעלה והארה מעצם הנשמה יורדת ומתלבשת בהגוף, וכמו בהנשמה המלוכשת בהגוף יש בה כחות ולבושים, כמו כן יש בעצם הנשמה כחות, וזהו כח החכ' כח הבינה, וזהו ענין ראי' ושמיעה שיש למעלה בעצם הנשמה שהיא רואה ושומעת הכרוזים העליונים, וזהו נוזלים מן לבנון⁵³, לבנון ל"ב נו"ן, ל"ב נתי' החכ' ונו"ן זהו נון שערי בינה שיש בעצם הנשמה בחינת חכ' ובינה, ועד"ז היא רואה ושומעת את הכרוזים העליונים ונוזל משם ונוטף טיפין טיפין להארת הנשמה המלוכשת בהגוף לעורר לתשובה ולקיום התומ"צ בפו"מ, וזה מה שמצינו גבי חברי דניאל, אשר דניאל אמר⁵⁴ וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו אבל חרדה גדולה נפלה עליהם עד ויחבאו במחבא, כי ענין החרדה הוא אם אדם רואה דבר נורא ונפחד אשר מפחד ממנו מיד הוא רץ במרוצה להחבאות במחבא, וזה מאמר רו"ל⁵⁵ אע"ג דאיהו לא חזי מזלי' חזי היינו עצם הנשמה למעלה שהיא רואה ושומעת למעלה וממנה נמשך להנשמה המלוכשת בהגוף לעורר לקיום התומ"צ בפו"מ. כי בתשובה גופא יש שתי מדריגו' הא' היא תשובה ע"י הכנה כמבואר ענינה במקומו' הידועי', והב' היא תשובה שלא ע"י הכנה כ"א כפתע פתאום נופלים לו הרהורי תשובה, שזה הוא רק מצד עצם הנשמה, כי כל אדם אין רוצה להיות נפרד מאלקו', ואפי' קל שבקלים מוכן למסור נפשו, כ"א מה שעושה העבירה או אינו מקיים מצוה, זהו רק מצד רוח שטות שמכסה על האמת ונדמה לו כי הוא עודינו ביהדותו, אבל אם ידוע לו שבודאי בזה נעשה

(41) בהבא לקמן — ראה ד"ה אריב"ל שנה זו הנ"ל הערה 2 (לעיל ע' קיד ואל"ך).

(42) אבות פ"ו, ב.

(43) פירוש הרע"ב.

(44) יחזקאל לג, יא.

(45) שם יח, לב.

(46) שם, כג.

(47) ראה ספר המאמרים תרפ"ט ע' 249. תרח"ץ ריש ע' לו — בשם אדמו"ר הזקן.

(48) יומא פו, ב. וראה תניא פ"ד.

(49) ראה לקו"ת תצא לו, ד. האוינו עא, ד. שה"ש טז, ד.

(50) ב"ר פס"ח, יב. חולין צא, ב.

(51) ראה לעיל ע' רו הערה 60. וש"נ.

(52) ראה לעיל שם הערה 58. וש"נ.

(11) ב"ר פס"ח, יב.

(12) ב"ר פ"א, ד.

(13) שה"ש ד, טו.

(14) דניאל י, ז.

(15) מגילה ג, א. וש"נ.

רואת ושומעת הכרוזים העליונים, וכתיב⁵³ ונוזלי מן לבנון דלבנון הוא חכ' וכינה שבעצם הנשמה, דלבנון הוא⁵⁴ ר"ת לב נון, והם ל"ב נתיבות חכ' שבעצם הנשמה ונו"ן שע"ב שבעצם הנשמה, ונוזלים מן לבנון, דמעיקר הנשמה כמו שהיא למעלה, והיינו דמכל מה שעיקר הנשמה רואת ושומעת למעלה הנה נוזל ונוטף גם בהארת הנשמה שמלובשת בגוף וזהו דכתי' (דניאל י' ז') וראיתי אני דניאל לכדי את המראה והאנשי אשר היו עמי לא ראו את המראה אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא, ואמרז"ל (מגילה ד"ג ע"א) אע"ג דאיהו לא חזי מזלייהו חזא, דמזל הוא עיקר הנשמה כמו שהיא למעלה, ומזלייהו חזא דשרש ומקור הנשמה רואה ושומעת כל הכרוזים העליונים ומתפעלת במאד ומזה הוא שנוזל ונוטף גם בהארת ומקצת הנשמה שמלובשת בגוף דגם היא היינו הארת הנשמה המלובשת בגוף מתעוררת בתשובה והתעוררות בעבודת השי"ת, והן הנה ההרהורי תשובה שבאים להאדם פתאום בלי שום הכנה כלל.

והענין הוא דהנה בהעבודה דתשובה הרי יש בה בשני אופנים, והיינו דהן כבעלי תורה ויושבי אהל, והן כבעלי עסקים וטרודים בעניני עולם יש ב' אופנים בתשובה, הא' היא התשובה הבאה בעבודה והכנה, והוא כאשר האדם מתבונן במעמדו ומצבו איך כי כל ימיו הוא טרוד ומוטרד ומגודל טרדותיו א"א לו לקבוע עתים לתורה, ואפילו תפלה בצבור הנה לפעמים יכבד עליו ביותר, והנה הגם שבהשקפה ראשונה יש לימוד זכות על עצמו ומצטדק בינו לבין עצמו שהלא הוא מוכרח בזה בשביל פרנסתו ופרנסת בני ביתו, אבל כאשר יכניס עצמו בזה להתבונן על אמיתת הדבר באשר הוא, דהן אמת דכתי'⁵⁵ וברכך ה"א בכל אשר תעשה שצריכי עשיית כלי, אבל העיקר הוא הברכה העליונה, וישים לבו להתבונן בזה דכתיב⁵⁶ עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו, דכל הנבראי צריכי פרנסה, והלא הבע"ח שהם למטה מן האדם מ"מ הלא מזונם נמצא להם לכל אחד לפי ענינו, דזהו עיקר גדול בהתבוננות דפסוד⁵⁷, והאדם שהוא בחיר הנבראי יתן כל ימיו רק על פרנסתו בלבד, וכאשר מתבונן בזה בהעמקת הדעת הרי בא לכלל הסכם והחלט גמור לקבוע לו זמן ללמוד ולהיות תפלתו במתינות ולא יוסיף עוד להטריד א"ע כ"כ וידאג לפרנסת נפשו, ומתבונן בכל אשר עבר עליו עד כה בכיטול תורה ועבודה בכלל ובכל עניני המדות לא טובות בפרט, ומכש"כ בעניני חטאי ועונות ומתעורר בתשובה לתקן את כל אשר חטא ואשם ושב אל הוי' בכל לבו

(53) שה"ש ד, טו.

(54) ראה מאורי אור מערכת ל אות ז וביאיר נתיב שם. לקו"ת האזינו שם. אוה"ת שה"ש ח"א ע' קעט. ספר המאמרים ה"ש"ת ע' 63. תש"ב ע' 136. ספר השיחות תר"ץ ע' 83.

(55) פ' ראה טו, יח. וראה בארוכה מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ה ח"ב ע' תרמח ואילך. שהמ"צ להצ"צ קו, ב ואילך. ספר המאמרים תרצ"ו ע' 115. וש"נ.

(56) תהלים קמה, טו.

בס"ד ג' שופטים רצ"ב

— הנחה —

וכל¹ בניך לימודי ה' ורב שלום בניך², שע"ז אמרו רז"ל³ אל תקרא בניך, אלא בניך אלו הבונים שעוסקים בבנינו של עולם⁴, שמלשון הכתוב משמע שעל ידי וכל בניך לימודי ה' עי"ז באים לידי ורב שלום בניך, לימוד זהו ענין אולפנא ורגילות, לימודי הוי' זהו מאולפים ומורגלים בשם הוי' שבנפש. וצ"ל מה הי' יותר התחדשות בשעת מתן תורה, שכל הענין דמתן תורה הוא כדי שיהי' שם הוי' שבנפש נמצא בכאו"א בהתגלות, וזה הי' הדבור דאנכי הוי' אלקיך⁵. ואינו מובן כי מאחר כי חלק ה' עמו⁶ א"כ נמצא בכאו"א שם הוי' שבנפש. ומה הי' יותר התחדשות דמ"ת. וצריך להבין בכללות הענין דשם הוי' שבנפש מה ענינו.

וכדי להבין זה צריך להקדים מה דמצינו במשנה דאבות⁷, אריב"ל בכל יום יום בת קול יוצא מהר חורב ומכרות ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, וכן יש כמה כרוזים למעלה המעוררים את האדם לתשובה, כדמצינו שובו שובו בית ישראל, החפץ אחפוץ במות המת כ"א בשובו מדרכיו וחי', למה תמותו בית ישראל⁸, שובה ישראל עד ה' אלקיך⁹, וצ"ל מה תועלת הכרוזים שמכריזים למעלה, שעיקר כוונת הכרוזים הוא כדי לעורר את האדם לקיום התומ"צ בפו"מ, ומאחר שאין שומעין אותם למטה מה תועלתן. אלא

(1) ברשימת ההנחה שתח"י: נסדר ע"י ידידי דאגאוויוטש* תלמיד הישיבה.

ובסוף המאמר: זה המאמר שייך להרב ידידי דאגאוויוטש, 1514 נאָרט 6-טע סטריט. פּילאָדעלפּיא פּא.

(2) מאמר זה לא נרשם ברשימת מאמרי ודרושי כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ (קה"ת, תשכ"ח). הענינים שבהמאמר נתבארו בד"ה ראה אנכי וד"ה וכל בניך דש"פ ראה שנה זו (לעיל ע' שצח ואילך), ולכן לא נכפלו כאן (רוב) הציונים והמ"מ שכבר נסמנו שם.

(3) ישע"י נד, יג.

(4) ברכות בסופה.

(5) שבת קיד, א.

(6) יתרו כ, ב.

(7) האזינו לב, ט.

(8) פ"ו מ"ב.

(9) ע"פ יחזקאל יח, כג. שם, לב. לג, יא.

(10) הושע יד, ב.

(* הרה"ת שו"ב ר' ידידי ב"ר שמואל ז"ל דאגאוויוטש — נפטר ט"ו אדר, שושן פורים ה'תשס"ד.

מוליד אברהם מוליד¹⁵⁵, אברם הוא בחי' עצם החכ' שכל הנעלם מכל רעיון¹⁵⁶, והוא הביטול עצמי אינו מוליד שהו"ע ההשגה בתפיסת אברהם בתוס' ה"א בחי' בינה מוליד בהשגה בהתרחבות, וכתוב¹⁵⁷ ושמת שמו אברהם ומצאת את לבבו נאמן, דלבבו נאמן זהו הביטול שלמעלה מטו"ד המושג כ"א הוא ביטול עצמי, והוא הנק' ערנסקייט שהוא תום הלב בעצם בבחי' ביטול עצמי, והיינו דגם כאשר הי' שמו אברהם בתוס' ה' דשם הוי' בבחי' השגה גדולה ורחבה באלקות הי' לבבו נאמן בבחי' ביטול עצמי, וזהו שהי' נדיב בנפשו¹⁵⁸ והגם¹⁵⁹ שהי' משיג נפלא באלקות הנה הניח א"ע לגמרי בביטול כל תענוג נפשו בהשגותיו הנפלאים וצמצם א"ע לפרש לבאר ולהסביר עניני אלקות גם לערכיים שזהו אך ורק מפני הביטול עצמי, והוא החיבור דב' המדרי' חכ' ובינה שהו"ע נקודה בהיכלא¹⁶⁰, היכל הוא בחי' בינה ונקודה בחי' חכ', שצריכים להיות שניהם, דנקודה בלא היכלא אינו מספיק לפי שצ"ל השגה באלקות והיכלא בלא נקודה ג"כ אינו מספיק לפי שצ"ל הביטול דחכ' שהו"ע התוקף שבנשמה כנ"ל דביטול זה הוא שומר את ההשגה שתהי' אמת והיינו שההשגה תוליד את המדה, דאם לא יהי' הביטול דחכ' יכול ח"ו ליפול ממדריגתו, והיינו דבהשגתו יוכל להבין שכלים עמוקים ונפלאים, והם נשארים רק במוחו בלבד ואינם נוגעים אל הפועל כלל, והיינו דבהשגה לבד יכול ליפול ממדריגתו ח"ו כ"א צ"ל הביטול דחכ' שלמעלה מטו"ד המושג. וזהו והחכ' תחי' בעלי¹⁶¹, דבינה היא בעלי' של החכ' לפי דחכ' היא נקודה ובינה עושה התפשטות בהנקודה דחכ', אבל החיות הוא מצד החכ' דוקא שהוא הביטול עצמי בחי' איתן שבנשמה. והאותיות דוי"ו וה"א, הנה וי"ו מדות וה"א ג' לבושי הנפש מחדו"מ שגם בהם יהי' המשכת החכ' בחי' איתן שבנשמה. וזהו ראה נתתי¹⁶² לפניכם היום ברכה דעצמות א"ס ב"ה נותן תמיד השפעה מרובה בסיוע מלמעלה בהב' דרכי ואופני העבודה בהיום לעשותם שע"י העבודה במצות ממשיכי' בחי' ברכה העליונה וע"י התשו' מהפכים גם את הקללה לברכה.

ונפשו, וביותר בהזמנים המסוגלים לתשובה כחדש אלול דאז שערי רחמים נפתחי', ובפרט בעת רצון דר"ה ועשי"ת, דאז הוי' תשובה בסדר והדרגה שבאה ע"י הכנה, וכן בבעלי תורה ויושבי אהל דכאשר מתבונן במעמדו ומצבו דעיקר ותכלי' ענין הלימוד הוא בשביל קיום המצות וכאמרז"ל⁵⁷ גדול תלמוד שמביא לידי מעשה דזהו תכלית ועיקר ענין הלימוד, וכשרואה אשר דבר לימודו אינו מביא לו חיות בקיום המצות, ובפרט מי שבריבוי לימודו ממציא היתרים בכמה ענינים וכמה קולות בעניני המצות הנה כאשר מתבונן בכ"ז יצר ללבו במאד וערט אים זייער שווער אייפין הארצין ומתעורר בתשובה, ולפעמים הנה לפתע פתאום נופל להאדם הרהורי תשובה בלי שום הכנה כלל, וכמו שאנו רואין במוחש דלפעמים הנה האדם רץ במרוצה גדולה לרגלי עסקיו ועניניו והוא בשוקים וברחובות ולפתע פתאום יעמוד ממרוצתו ושואל את עצמו למה הוא רץ ובשביל מה הוא רץ, והאם לעולם יהי' טרוד רק בעסקיו ופרנסתו והאם הוא גרוע יותר מבע"ח דהבע"ח הקב"ה מזמין להם את אכלם והוא צריך להיות עסוק כל הימים לרבות הלילות רק בשביל השגת מזונו ופרנסת ביתו ואין לו זמן קבוע ללמוד תורה ואפי' תפלה בצבור אינו יכול להתפלל ונעשה אצלו הסכם בהחלט גמור אשר יעזוב דרכו הקודמת בריבוי מיני התעסקות וטרדות ויקבע לו עתים לתורה וילך להתפלל בצבור והנותן לחם לכל בשר יתן לו פרנסתו, וכ"ז בא לו פתאום בלי שום הכנה כלל, וזה בא מעצם הנשמה, דכשעצם הנשמה שומעת הכרוזי' העליונים בהתעוררות על התשו' הנה מזה נוזל ונוסף בהנשמה המלוכש בגוף עד שמתעורר בתשו' שלמה, וגילוי בחי' עצם הנשמה יכולה להיות גם ח"ו ברשעי' גמורים וכמא⁵⁸ רשעים מלאי' חרשות דמצד עצם הנשמה הרי אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקו⁵⁹ דזה⁶⁰ ח"ו מה שעוברים עבירה ר"ל הוא מפני הרוח שטות⁶¹ שמכסה על האמת ונדמה לו כי עודינו ביהדותו בשלימות⁶², אבל כאשר בא לו איזה דבר דעי"ז הנה ח"ו יכול להיות נפרד מאלקות אז הוא עלול למסור נפשו בפו"מ ונשאר חזק ביהדותו.

והנה בחינה ומדריגה זו נקראת בשם משכיל שהוא מקור השכל מה שלמעלה מטו"ד המושג, ונקראת בשם משכיל להיותה בחי' או"פ אלא שזהו

(57) קידושין מ, ב.

(58) ראה אברבנאל לשמואל"ב יג, טו. ועוד. בתניא ספ"א ולקו"ר ר"פ ראה (יח, א) הובא בשם ארז"ל. — ראה ספר המאמרים תרח"ץ ע' לח. וש"נ.

(59) ראה ספר המאמרים תרפ"ג ע' קעב. ס"ע קעד. הישי"ת ע' 115. ע' 117. אגרות-קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' שפד (הועתק ב"היום יום" כה תמוז). שם ע' תקמו (הועתק ב"היום יום" כא סיון). וראה ספר המאמרים תרפ"ד ע' רטו. ע' רמג. ועוד.

(60) ראה תניא פכ"ד-כה. ספר המאמרים תרפ"ג ע' קעב ואילך. הישי"ת ע' 114 ואילך.

(61) ראה סוטה ג, א.

(62) ראה תניא פי"ד.

(155) ב"ר פמ"ד, י. זח"א צ, ב.

(156) ראה תו"א שם יא, א ואילך. תו"ח שם פ, א ואילך. אוה"ת שם תתערב ואילך.

(157) נחמי' ט, דח.

(158) ארחות צדיקים שער יז. וראה ספר המאמרים תרפ"ט ע' 90. וש"נ.

(159) ראה לעיל ע' קטו. וש"נ.

(160) ראה זח"א ו, א. תקו"ז ת"ה (יט, א).

(161) קהלת ז, יב.

(162) כ"ה בכי"ק. ואוצ"ל: אנכי נותן.

פנימית החכ' שלמעלה משכל המושג לגמרי, וזהו דכתיב⁶³ משכיל לאיתן האזרחי דבאיתן יש ג' פירושים⁶⁴ א' ל' חוזק וכמ"ש⁶⁵ איתן מושבך דענינו חזק⁶⁶, ב' ל' קשה וכמאמר⁶⁷ איתן כמשמעו קשה הנקרא הארט, והג' ל' יושן וכדתרגם⁶⁸ ירח האיתנים ירחא דעתיקייא דענינו יושן הנק' אלט, והוא החוזק דעצמי, דהעצמי הוא מצד עצמו חזק, דמי שאינו עצמי אינו חזק בעצמו ושייך בו ענין השינוי וכמו אור דשייך בו שינוי לפי שאינו עצמי, והחוזק שלו אינו אלא מה שהוא דבוק בהמאור שהוא העצם, אבל מצ"ע שייך בו ענין השינוי, והעצמי הנה מצד עצמו אינו שייך בו ענין השינוי כלל, וכן הוא בחוזק הנשמות דלהיותם עצמי לכן יש בהם חוזק עצמי. והענין הוא דהנה אנו אומרי⁶⁹ אלקי, נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראת אתה יצרת אתה נפחת והם הד' עולמות אבי"ע, דטהורה היא בחי' אצי' בראת יצרת נפחת ביי"ע⁷⁰, ובמד"ר בראשי"י⁷¹ אי' דחמשה שמות נקראו לה נרנח"י, ובזהר⁷² כולל אותם בד' שמות נגד ד' אותיות דשם הוי"ו נר"ן ונשמה לנשמה, דנשמה לנשמה כולל חי' יחידה, דנשמה הוא בחי' נשמת שדי תבינם⁷³ שהוא בחי' בינה שבנפש והוא כח ההשגה וההבנה באלקות בכחו"ח⁷⁴ כפום שיעורא דילי, ונשמה לנשמה הוא בחי' חכ' שבנפש שהוא בחי' כ"ח מ"ה⁷⁵ הביטול עצמי שלמעלה מטו"ד המושג⁷⁶, ומזה הוא כח המס"נ שישנו לכאו"א מישראל מה שאינו יכול ואינו רוצה להיות נפרד מאלקות ויש לו התוקף ועוז לעמוד נגד כל מונע ומעכב על תו"מ ולעמוד בנסינות רבים דכ"ז הוא מהתוקף שבנפש שהוא בחי' חכמה, וזהו דמשה

(63) תהלים פט, א.

(64) ראה גם תורת אדמו"ר הזקן — בקונטרס לימוד החסידות פ"ג (אגרות-קודש אדמו"ר מהורי"צ ח"ג ע' שלה ואילך). ספר המאמרים תש"ג ע' 73 ואילך.

(65) בלק כד, כא.

(66) ראה תרגום אונקלוס עה"פ.

(67) משנה סוטה מה, ב.

(68) מלכים-א ח, ב. וצע"ק מה שבדא"ח מובאת הראי' דאיתן לשון יושן מפסוק זה ולא כמ"ש בש"ס (סוטה מו, ב). ואולי י"ל שרצו להביא ראי' מענינא — כי מהאיתנים, האבות, נמשך האיתן, כח המסנ"פ, בנשמה. — ספר המאמרים תש"ג וקונטרס לימוד החסידות שם בהערה.

(69) בברכת השחר. ראה לקו"ת ר"פ האינינו (עא, ג ואילך).

(70) ראה סידור האריז"ל במקומו. פרי עץ חיים שער הברכות רפ"ז. לקו"ת פ' ראה כז, א.

(71) ב"ר פי"ד, ט. בכמה מקומות (ודפוסים) הוא בשינוי סדר. אבל כ"ה (ככפנים — נרנח"י) בעץ חיים שער מב (שער דרושי אבי"ע) בתחלתו. שער הגלגולים בתחלתו. ובכ"מ.

(72) ח"א (ס"ח) עט, ב.

(73) איוב לב, ח.

(74) = בכל חד וחד.

(75) ראה רע"מ בזח"ג כח, א. לד, א. תורת חיים בראשית א, ג. ובכ"מ.

(76) ראה תניא פי"ח-יט. לקו"ת שם. קיצורים והערות לתניא ע' צט. אוה"ת ויקרא ח"ב ע' תקטו.

שיהי' גם כח הבינה וכמו שנראה במוחש שיש מי שהוא בעל הבנה, ואינו בעל השגה, והיינו דבכחו להשכיל השכלות חדשות והוא בעצמו אינו משיג גם ההשכלות האלו שהוא משכיל, הרי אנו רואין במוחש שאין החכ' מכריח את הבינה והבינה אינה מוכרחת מהחכ', לפי שחכ' ובינה אינו ענין עילה ועלול, ולכן בעו"ע הרי העלול נמצא כלול בעילתו וכמו בשכל ומדות הרי המדות נמצאים כלולים בשכל שזהו ההתפעלות שכלי, משא"כ בחו"ב אין הבינה נמצא כלול בחכ' ומ"ש בס"י¹⁵¹ הבן בחכמה אין זה התכללות הבינה בהחכ' ואינו אלא רק מפני שפרצוף החכ' הוא פרצוף שלם הנה לשלימות הפרצוף דבכח' יש בו ג"כ בחי' בינה, אבל אין זה התכללות הבינה בחכ' שהרי הבינה שבכח' הוא לצורך החכ' עצמה, והיינו בשביל שיהי' כח החכמה ביריד' והמשכה, דכח החכ' בעצם היא בבחי' נקודה בלא המשכה, הנה הבינה שבכח' הוא בשביל שיהי' החכ' בבחי' המשכה, וזהו הבן בחכמה דבינה שבכח' ה"ז מפרצוף החכמה, והוא לצורך החכ', והיינו דבינה מהחכ' אינה בדרך עו"ע, כי בינה יש לה מקור מיוחד בפ"ע. והנה הכחות דחכ' ובינה הם חלוקים בעצם טבעם, דטבע החכמה הוא בנקודה וטבע הבינה הוא בהתרחבות, הנה ההתרחבות שבבינה זהו מכח המשכיל, דהנה זה מה שהחכ' בא בבחי' נקודה הוא כמו שהשכלה היא מתגלית מכח המשכיל, אבל בכח המשכיל עצמו הרי שם השכלי הוא בהתרחבות, ומשם הוא מה שבא בהתרחבות שבבינה, ושרשה הוא מהתענוג, דתענוג הוא בבחי' התרחבות ולכן התענוג פועל התרחבות בכל דבר גם בדבר שבטבעו אינו מתפשט ומתרחב הנה ע"י התענוג מתרחב ומתפשט וכמו שמועה טובה תדשן עצם¹⁵², להיות שהתענוג הוא בהתרחבות לכן עושה התרחבות בכל דבר, ומשם הוא שרש ההתרחבות שבבינה וזהו דהתגלות עתיק הוא בבינה, והיינו דלהיות דהבינה שרשה מעתיק לכן התגלות דבחי' עתיק הוא בבינה, ובזה יתרון המעלה דבינה על החכמה. אמנם יש מעלה בחכ' על הבינה בבחי' הביטול, דהביטול הוא בחכ' יותר מכמו בבינה דחכ' הוא בחי' אין ובינה הוא בחי' יש, וע"כ צריכים להיות ב' המדריגות והיינו דגם בהשגה דבינה יהי' הביטול דחכ', והוא שיהי' השגה בהתרחבות בהשגה טובה באלקות, ויהי' הביטול לא כמו שהוא רק מצד ההשגה כ"א בבחי' אין דחכ', וכמו באברהם שנתוסף לו אות ה"א דתחלה נקרא אברם ואח"כ אברהם¹⁵³, וידוע¹⁵⁴ שזהו הה"א ראשונה דש' הוי"ו בחי' בינה שעיי"ז הוא הלידה וההתגלות, דזהו אברם אינו

(151) פ"א מ"ד.

(152) משלי טו, ל. וראה גיטין נו, ב.

(153) לך לך יז, ה.

(154) ראה תו"א, תו"ח ואוה"ת שבהערה 136. וראה אמרי בינה שער הק"ש פנ"ט. ספר

המאמרים תרנ"ד ע' רפו ואילך (נתבאר באגרות-קודש אדמו"ר מהורש"ב ח"ב ע' תתקח ואילך).

ספר המאמרים תרנ"ט ס"ע עג ואילך. תרפ"ט ע' 129 ואילך. תרצ"ו ע' 182 ואילך. ע' 270 ואילך.

יהי' כמו שהוא עפ"י תורה דכתיב בה¹⁴⁶ דרכי' דרכי נועם וכל נתיבותי' שלום, ומעלת אהבת ישראל ומעלת האחדות והשלום, ומבינים זאת בטוב בשכלם, ומ"מ הנה בפועל אינו כן, והוא ע"י ההעלם וההסתור דג' שרי פרעה קנה ושט ורידין שעומדים במיצר הגרון ואינם מניחים שגילוי ההשגה יבוא בלב, וענינו בעבודה הוא דפרעה הוא הערף¹⁴⁷ שהוא היפך הפנים, דבפנים¹⁴⁸ מורה על החכ' ושכל וכמ"ש¹⁴⁹ חכמת אדם תאיר פניו, והערף הוא נגד השכל וכמ"ש¹⁴⁹ כי פנו אלי ערף ולא פנים, וערף זה יש לו ג' שרים והם קנה ושט שהם אכו"ש ואס מיא ליגט שטאַרק פאַרנומען עם הגשמי שדואג רק על פרנסת גופו ובפרנסת נפשו אינו דואג, וביותר הוא הרתיחה בזה שזהו"ע הורדין שמלאי' דם, והיינו דכל הענינים הגשמיים נעשים ברתיחה גדולה מיט אַ קאַך און מיט אַ ברען, וכל מה שנדמה לו שנוגע לעסקו ופרנסתו יש לו זמן על זה והולך כמה פעמים, ויש לו זמן גם לדבר דברים בטלים שאינם נוגעים להעסק כלל, ולקבוע עתים לתורה אין לו זמן, ואין לו חיות בעבודת השי"ת והוא בהתרשלות ובקיריות, והנה בעניני עסקו אינו צריך למעורר כלל גם אם נדרש לו לעמוד באמצע הלילה אין שום מניעה ומתעורר מעצמו, ולילך להתפלל בציבור הוא מאחר פאַר שפעטיגט מען וצריך למעורר ומזכיר, והגם שבשכלו מבין היטיב שצ"ל באופן אחר לגמרי ומ"מ בפועל אינו כן, והוא בסיבת המונעים ומעכבי' את לידת המדות והו"ע טמטום הלב מה שלבו אטום לקבל את אור וגילוי השכל¹⁵⁰, אבל בשכל הרי נעשה המדה, שהרי בכל השגה והתבוננות ה"ה מתפעל במוחו, ער פאַרשטייט דאָך דעם ענין שכלי ככי טוב, ובמוחו מתפעל על הטוב ההוא, והתפעלות זו ואס דער ענין איז אים גיפעלין און גישמאַק ובמוחו יש לו המשכה אליו הו"ע המדות כי המדות הם התפעלות והתרגשות, ואם גם בשכלו אינו מתפעל על טיב הדבר ההוא הנה זהו מפני התעלמות ביותר, והו"ע טמטום המוח שזהו מצד התגברות החומריות ביותר, וכמו שאנו רואין במוחש בטבעי בני"א דשכלים גשמיים בעניני עולם הם מבינים בטוב, וכמו במסחר ועסק או שארי עניני עולם, ובהם גם ישנם כאלו שהם מתחכמים ומשכילים בסברות עמוקות, ובשכלי התורה מתאוננים כי אינם יכולים לקבל לימוד סוגיא, שהאמת אינו כן, מצד השכל הם יכולי' לקבל, ואינו אלא מצד התגברות החומריות ביותר, וכן הוא בעבודה, אבל בלא זה הרי נעשה התפעלות השכל, והוא מפני דשכל ומדו' הם עו"ע, והשכל מחייב את המדה.

אמנם בחו"ב, אינו באופן עילה ועלול, דחכמה אינה מחייבת את הבינה, ובינה אינה מוכרחת מהחכ', והיינו דגם כשיש כח החכ' אינו מוכרח

משבח את ישראל במעלת כי עם קשה ערף הוא⁷⁷ למעליותא⁷⁸ שהוא התוקף העצמי לעמוד נגד כל מונע ומעכב מתורה ועבודה ולעמוד בנסיון, תוקף זה הוא מצד עצם הנשמה בהביטול עצמי שבה שהוא בחי' חכ' שבנפש⁷⁹, דבהשגה אין תוקף כזה כלל ולכן בתו' אינו נאמר ענין המס"נ⁸⁰, דבתו' נא' רק האהבה שע"פ טו"ד וכמ"ש⁸¹ לאהבה את ה"א כי הוא חייך, לפי דתו' היא בחי' שכל והשגה ומס"נ הוא מצד התוקף העצמי שלמעלה מטו"ד המושג וזהו בחי' החזק שבנשמה שהוא חזק וקשה שלא להפרד מאלקות ולעמוד בנסיונות, וענין היושן שבנשמות הנה בשמות העליונות הוא שם ע"ב דשם מ"ה הוא מחודש ונק' שם מ"ה החדש⁸², ושם ס"ג ג"כ מחודש דהשבירה הי' בשם ס"ג⁸³ וס"ג ומ"ה הם תהו ותיקון⁸⁴ דשניהם מחודשים ושם ע"ב הוא למעלה מתהו ותיקון וידוע⁸⁵ דשם ע"ב הוא בספירת החכ' בפנימיותה דפנימיות אבא הוא פנימיות עתיק⁸⁶ דעתיק הוא ל' יושן שהוא בחי' עצמות אוא"ס, והענין הוא דהנה כתיב⁸⁷ עם המלך במלאכתו ישבו, ואמרז"ל⁸⁸ דבמי נמלך בנשמותיהן של צדיקים, והיינו דההמלכה כבי' על בריאת העולם הי' כבי' עם נשמות הצדיקים וכמבואר בכתבי האריז"ל⁸⁹ דתענוג העליון שיהי' במעשה הצדיקי' הי' זה

(77) תשא לב, ט. לד, ט. עקב ט, יג.

(78) ראה שמו"ר פ"ב, ט. הובא בתו"א הוספות למגילת אסתר קכג, ב. לקו"ת בלק סז, ריש ע"ד. האזינו עג, ריש ע"ב. ועוד.

(79) תניא שם.

(80) ראה ספר המאמרים תש"ט ע' 121. וש"נ.

(81) נצבים ל, כ (בדילוג).

(82) עץ חיים שער י (שער התיקון) פ"ב. ובכ"מ.

(83) ויש לפרש הראי', דכיון דבנין התהו הי' בשביל הסתירה וסתירת התהו הי' בשביל בנין התיקון והתיקון עצמו מחודש, א"כ ע"כ גם התהו מחודש הוא (קונטרס לימוד החסידות שם בהערה).

(84) בעץ חיים שער דרושי נקודות פ"א, מבוא שערים שער ב בתחלתו, שער ההקדמות שער א דרוש ג ועוד אשר השבירה היתה בס"ג דס"ג. ובעץ חיים שער התיקון פ"ב, מבוא שערים שער ב חלק ג, שער ההקדמות דרוש חיות המלכים ועוד שהתיקון ע"י שם מ"ה החדש. הביאור ע"פ ד"ח ראה תורת חיים (פ' נח) ד"ה ויהי כל הארץ, מצות מחצית השקל וביאור ושבתה (בספר דרך מצותיך), מד"ה ואהי' אצלו אמון, דשנת תרד"ע, ואילך (באריכות ופרטיות ביותר) ועוד (ספר המאמרים תש"ג וקונטרס לימוד החסידות שם בהערה).

(85) ראה עץ חיים שער ה (שער טנת"א) פ"א ובמפרשים שם.

(86) ראה פרי עץ חיים שער הק"ש פט"ו. רמ"ז לזח"ג רס, ב. רעו, ב. לקו"ת נצבים מט, ד. ובארכה — קונטרס לימוד החסידות שם וספר המאמרים ה'ש"ת ע' 49 ואילך בהערה.

(87) דברי הימים ד, כג.

(88) ב"ר פ"ח, ז. וות רבה פ"ב, ג.

(89) ראה ספר המאמרים תש"ג ע' 9: וכמאמר במי נמלך בנשמותיהן של צדיקים וכמבו' בע"ח שהו"ע העלאת מ"ן מיני' ובי' והיינו שעלה לפניו ית' התענוג שיתענג כבי' בעבודת הצדיקים במס"נ שלהם ובקיום התומ"צ שלהם. ובהערה שם: ראה עץ חיים שער העיבורים פ"ב. שער מ"ד דרוש ב. ועוד.

(146) משלי ג, יז.

(147) לקוטי תורה להאריז"ל וישב שם. ר"פ שמות.

(148) כ"ה בכת"ק. ואוצ"ל: דפנים.

(149) ירמי' ב, כז.

(150) ראה גם לקמן ס"ע תיו ואילך.

הכרעה כבי' על בריאת העולם, דהנשמות עם היות שהם ג"כ נבראי' כמו שאר הנבראי' ומ"מ הם במעלה עליונה באין ערוך דכל הנבראי' ואפי' מלאכי' התהוותם מבחי' דיבור העליון⁹⁰ וכמ"שי⁹¹ בדבר הוי' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם, משא"כ הנשמות הרי ישראל עלו במח"ש⁹² שהיא גבוה במעלה מבחי' דיבור, ועלו במח' דבמח' גופא הם בבחי' מח' עצמית כמ"ש במ"א⁹³ ועלו במח' בחי' פנימית החכ"י⁹⁴, וזהו נשמה כו' טהורה היא כמו שהיא באצי' ומשם נסעה וירדה להתלבש בגוף דרך בראת יצרת נפחת בחי' בי"ע, וזהו יו"ד דשם הוי' שבנפש שהוא התוקף עצמי דנשמה בבחי' הביטול שלמעלה מטו"ד והוא נקודת היהדות שישנו בכל א' מישראל.



בס"ד ש"פ ראה⁹⁵ רצ"ב לודמיר

וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך⁹⁶, והנה למודי הוי' הפי' רגילי הוי'⁹⁷ והוא דשם הוי' שבנפש פועל בהם, דידוע⁹⁸ דבמ"ת בהדיבור דאנכי הוי' אלקיך נחקק שם הוי' בכל אחד מישראל, והוא הנתינת כח מלמעלה בהעבודה דלימוד התורה קיום המצות ותיקון המדות ולבושי הנפש דמחדו"מ.

(90) ראה לעיל ע' רחצ. וש"נ.

(91) תהלים לג, ו.

(92) ב"ר פ"א, ד.

(93) ראה לקו"ת שה"ש יז, סע"ד. יט, ב. לד, ג. ספר המאמרים ה'ש"ת ע' 17. ובכ"מ.

(94) "דמחשבה היא בחי' חכמה" — מאורי אור מ, נט. וראה תקו"ז תי' יט (מא, ב), תי' סט (קטו, א). לקוטי הש"ס להאריז"ל סוף ברכות [ד"ה אל יהיה]. וראה לקו"ת [שה"ש] ביאור ע"פ יונתי [יט, ב] (ספר המאמרים תש"ג וקונטרס לימוד החסידות שם).

(95) לפני מנחה.

ברשימת היומן של רבינו (הנ"ל הערה 3): בשעה הרביעית יצאתי אל החסידים, קדשתי על יי"ג [= יין גפן] שהובא מוארשא מר' אברהם שי' וייס, ודברתי אל החסידים ואל האנשים העומדים אשר בתוכם קהל גדול של צעירים ועלטיקע יונגע לייט.

הנני משער כי היו כשש מאות איש כ"י ואפשר יותר, גם החלונות היו פתוחים ומסביב לביהכ"נ עמדו מאות אנשים ונשים ודברתי שיחה כזו שכולם הבינו.

הסברתי להם וְאֵס איז חסידות בכלל, ניט נָאָר חסידות חב"ד, וְאֵס זְאִינען חסידים און וְאֵס זיינען חסידות-שע און ויא מיא דאָרף זעך אופפירין.

דברתי בערך ג' רבעי שעה והפסקה איזה מינוטין וחזרתי מאמר חסידות וכל בניך לימודי ד'. בשעה הששית התפללנו מנחה.

(96) ישע"י נד, יג.

(97) ראה תורת חיים וישב קצט, ב.

חכמים וידעים וגו' ואלו נבונים אפי' בימי משה לא אשתכח, דמשה הוא בחי' חכ"י¹⁴¹ דבמשה כתיב¹⁴² כי מן המים משיתיהו, וכתיב¹⁴³ וירא ראשית לו שהוא בבחי' חכ' וימי משה הוא גילוי בחי' חכ' ואלו נבונים גם בימי משה לא אשתכח דיש מעלה בהשגה דעי"ז הוא הגילוי בנפש, וזהו עצמו הוא היתרון דבינה על החכמה.

וביאור הענין הוא¹⁴⁴ דהנה בינה הגם שמקבל מהחכ' אינו משתלשל מהחכ' ואינו אלא רק מה שהבינה מקבל מהחכ' אבל לא שהבינה עצמה משתל' מהחכ', ובינה יש לה שרש מיוחד, ולכן הנה בינה מהחכ' אינו בבחי' השתל' עו"ע, דעילה ועלול יש להם גדרים מיוחדים, ובהם הוא מה שהעילה מחייב את העלול ומכריחו, והעלול כלול בעילתו ומחוייב ומוכרח ממנו, וכמו שכל ומדות שהם עו"ע דשכל עילה ומדות עלולים, הרי השכל מחייב את המדות ומכריחם, והיינו דאין שום דבר השכלה אפי' עמוקה ביותר שלא יהי' לה בכך שהיא המדה שמחוייב ומוכרח מן ההשכל' ההיא, רק שההפרש בין שכל גלוי ורגיל לשכל עמוק ומופלא, דבשכל גלוי ורגיל הבכך נראה וניכר גלוי בלא יגיעה גדולה, ובשכל עמוק ומופלא הנה הבכך שהיא המדה היא מוסתרת בסתרי עוצם הפלאת מעלת אור ההשכלה ההיא ואינה נראית וניכרת כלל כ"א אחרי צמצומים רבים שמתצמצם עצם הפנימית ומתגלה החיצונית ואז נראה וניכר הבכך, אבל באמת הרי גם קודם הגלתו הרי ישנו אלא שהוא מוסתר ונעלם בעוצם ריבוי ההשכלה לפי דכל דבר השכלה היא עילה שמחייבת איזה מדה שהיא עלולה מהשכל ההיא המכריחה, ולכן אנו רואין במוחש דמהשגת שכל הרי נעשה ונולד מדה, דכאשר האדם משיג באיזה ענין ומתבונן בו, אם הבנתו והשגתו הוא בדבר הטוב, הרי נעשה אצלו קירוב והמשכה להדבר ההוא באהבה גדולה, ואם הדבר ההוא שמתבונן בו הוא דבר המפחיד הרי נעשה אצלו יראה ופחד מהדבר ההוא, והוא לפי דהשגת השכל מכריח לידת המדות, ואם לפעמים לא יש לידת המדה ה"ז מפני איזה סיבה מבחוץ, והוא העלם והסתר שמונע ומעכב לידת המדות, וכידוע¹⁴⁵ בענין ג' שרי פרעה העומדים במיצר הגרון ומונעים ומעכבים את שפע המוחין למדות, וכמו שאנו רואין במוחש בטבעי בנ"א דבשכלם הם מבינים ויודעים דלימוד התורה וההנהגה במדות טובות הם טוב, וזה כל האדם אשר כל הנהגתו גם בין אדם לחבירו

(141) ראה לקו"ת מסעי צא, סע"ד ואילך. ואתחנן ג, ג. וראה לקו"ש ח"ו ע' 244 ואילך.

(142) שמות ב, י. וראה לעיל ס"ע רכט ואילך. וש"נ.

(143) ברכה לג, כא.

(144) ראה תו"א, תו"ח ואוה"ת שבעה 136.

(145) ראה לקוטי תורה להאריז"ל וישב לט, מ (ד"ה ויהי כו' עתה נבאר סוד יוסף). תו"א

וארא נח, ב ואילך. יתרו עא, ד. הוספות לויחי קב, ג. קד, ב ואילך. לעיל ע' שכה. לקמן ע' תמג ואילך.

והנה⁹⁸ אות ה"א דשם הוי' שבנפש הוא כח ההשגה וההתבוננות בגדולת או"א"ס ב"ה באריכות גדולה דוקא בסדר והדרגה מן הקל אל החמור במה רבו מעשיך הוי'⁹⁹ ובמה גדלו מעשיך הוי'¹⁰⁰ בריבוי מיני הנבראי' בדצ"ח ובפרטי עניניהם ואשר כאו"א מהם שומר את פקודתו כפי שהטביע בו הבורא ית', והנה הגם דבכאו"א מישראל יש בחי' יו"ד דשם הוי' שבנפש שהוא בחי' חכמה שבנפש¹⁰¹, דחכמ"ה כ"ח מ"ה⁷⁵ התוקף בביטול שלמעל' מטו"ד⁷⁶ אשר מזה הוא כח המס"נ לעמוד בנסיונות ולעמוד כל¹⁰² מונע ומעכב מתורה וקיום המצות, מ"מ צ"ל גם בחי' בינה שבנפש שהוא כח ההשגה וההבנה באלקות שהו"ע היחוד דהוי' הוא האלקים, והוא ע"י ידיעה והשגה דוקא וכמאמר¹⁰³ דיסוד היסודות ועמוד החכמות הוא לידע שיש שם מצוי ראשון, ואומר לידע ולא רק להאמין בלבד¹⁰⁴, וידיעה זו צריכה להיות בהשגה והבנה שהוא ית' ממציא כל נברא, וכל הנמצאי' משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו¹⁰⁵, והיינו שהבנתו והשגתו יהי' בבי' הענינים הן מצד הבורא ב"ה והן מצד הנבראים, דלהיותו הוא ית' מציאותו מעצמותו לכן הוא ית' ממציא כל נמצא וכמ"ש רבינו נ"ע¹⁰⁶ שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה¹⁰⁷, אמנם זהו ההבנה וההשגה בהמציא כל נמצא, וצריך להיות ההבנה וההשגה איך הוא מצד הנבראים, והיינו שמעצם מהותם ועצמותם של הנבראי' יבין וישג דכל ענין מציאותם ועצמותם הוא הכח האלקי המהוה אותם ומחי' אותם מאין ליש. וידיעה זו הנה לבד זאת שהיא מצוה לעצמה בידיעת הבורא ית', הנה עוד זאת הרי ידיעה זאת מביאו לידי קיום מצותיו ית' לאהוב אותו ית' ולירא ממנו וכאמר¹⁰⁸ האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנא¹⁰⁹ ואהבת

ריבוי האותיות שאדם מדבר במשך יום חדש ושנה ומכש"כ העדר תפיסת מקום של ב' אותיות לגבי כללות כח הדיבור, ובפרט לגבי כח המחשבה, וכ"ש לגבי עצם הנפש שמלאה אותיות¹³² הרי ב' אותיות אין להם שום תפיסת מקום כלל, ויעמיק להתבונן ומה האדם שלאחר כל העילויים שלו הוא נברא מוגבל, דהן אמת אשר ב' אותיות אינם תופסים שום מקום לגבי זה דעצם הנפש מלאה אותיות, אבל העדר תפיסת מקום זה הוא כמו שאין תופס מקום מספר א' לגבי המספר דריבוי רבבות אלפים פעמי' ריבוי רבבות אלפים, דמ"מ הלא כל המספר המרובה דריבוי רבבות אלפים פעמים ריבוי רבבות אלפים הוא מקובץ מריבוי רבבות אלפי' פעמים ריבוי רבבות אלפים אחדים, וכאשר יחסר מספר א' הלא יחסר אותו המספר א"כ הרי גם מספר א' יש לו מקום ורק דלגבי עוצם הריבוי דריבוי רבבות אלפים פעמים ריבוי רבבות אלפים הנה מספר הא' הוא מספר בלתי תופס מקום גלוי, אבל מספר לגבי בלי מספר ה"ה בהעדר תפיסת מקום לגמרי¹³³, וכן הוא בענין זה דבהאדם הנה ב' אותיות הגם שהם בגדר מספר מ"מ אינם תופסים מקום, וא"כ להבדיל הבדלות אין קץ למעלה הרי ב' אותיות אינו תופס מקום כלל, והיינו דכללות ההשתל' מרוכ"ד עד סוכ"ד אינו תופס מקום כלל לגבי עצמות ולכן לא שנית', והוא ההתבוננות דהוי' אחד איך דכולא קמי' כלא חשיבי ממש¹³⁴, וזהו דע את אלקי אביך שצ"ל דעת והשגה והוא ללמוד הענין בטוב עד שיונח ויוקלט אצלו בהנחה וקליטה טובה, ולבאר ולהסביר לעצמו כפי השגתו, דיש מעלה בהשגה שעי"ז הוא הגילוי בנפש דכאשר משיג ענין אלקי ה"ז מאיר בגילוי בנפשו, דחכ' הוא בחי' הביטול עצמי שלמעל' מטו"ד המושג, ה"ז אינו בבחי' גילוי ואינו שייך בזה תפיסה והשגה וכמאמר¹³⁵ ולית מח' תפיסא ב"י כלל, אבל בהשגה ה"ז בבחי' תפיסא, וזהו דהתגלות עתיק הוא בכינה¹³⁶ דעיקר גילוי התענוג הוא בכינה בהשגה דוקא, והיינו מפני דהשגה שרשה מבחי' התענוג, ובכחות הנפש דחו"ב עם היות דבסדר עמידתן והתגלותן הרי החכ' קדומה לבינה ונעלית יותר ומ"מ הנה יש יתרון בכינה שלמעלה מהחכ' וכמ"ש¹³⁷ ומבני ישכר יודעי בינה לעתים ואמרז"ל¹³⁸ דאפי' בימי משה לא אשתכח כוונתיהו דכתי'¹³⁹ הברו לכם אנשי' חכמים ונבנים וידעים וגו' ואח"כ כתיב¹⁴⁰ ואקח את ראשי שבטיכם אנשים

(98) מכאן עד סיום המאמר נכלל בד"ה וידעת היום דש"פ ואתחנן שנה זו (לעיל ע' שפו ואילך).

(99) תהלים קד, כד.

(100) שם צב, ו.

(101) ראה תניא אגה"ת פ"ד. לקו"ת ר"פ ראה. ובכ"מ.

(102) כ"ה בכת"ק, ואוצ"ל: נגד כל מונע.

(103) רמב"ם הלי' יסוה"ת פ"א ה"א.

(104) ראה סהמ"צ להצ"צ מצות האמנת אלקות פ"א ב (מד, ב ואילך). אגרות-קודש

אדמו"ר מהוריי"צ ח"ב ס"ע תלה ואילך. ח"ג ע' שמט. ח"ד ע' שכד ואילך. ח"ה ע' קיא. וראה

שם ח"י ע' שסט ואילך. ועוד.

(105) רמב"ם הלי' יסוה"ת פ"א ה"א.

(106) תניא אגה"ק ס"כ (קל, ריש ע"ב).

(107) עכ"ל אדמו"ר הזקן באגה"ק שם.

(108) רמב"ם שם פ"ב ה"א.

(109) ואתחנן ו, ה.

(132) ראה לקו"ת בחוקותי מה, ד. ספר המאמרים תרצ"ו ע' 101. וש"נ.

(133) ראה תניא פמ"ח (סז, ב).

(134) ע"פ דניאל ד, לב. זח"א יא, ב.

(135) תקו"ז בהקדמה (יז, א).

(136) ראה זח"ג קעח, ב. תו"א לך יא, סע"ב. תו"ח שם פא, ב ואילך. אוה"ת שם ח"ו

תתרעג, א ואילך. לקו"ת ר"ה נו, א.

(137) דברי הימים-א יב, לב.

(138) עירובין ק, ב. נדרים כ, ב.

(139) דברים א, יג.

(140) שם, טו.

ישיגהו וכמאמר¹²² כשעלה ברצונו ית' לברוא את העולם כדי להיטיב לברואיו שיכירו גדולתו, והיינו דזה גופא הוא טעם הבריאה ואינו אלא מצד כי חפץ חסד הוא¹²³, ולזאת הנה בהתבוננו בזה הנה מיד¹²⁴ הוא נרתע לאחוריו ויירא ויפחד וידע שהוא ברי' קטנה שפלה אפילה עומדת בדעת קלה מועטה¹²⁵ לפני תמים דעות¹¹⁸, הרי דידיעה זאת מביאה אותו לידי קיום המצות עשה דאהבתו ויראתו ית'.

וזהו דכתיב¹²⁶ דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם וגו' שבכדי שיהי העבודה בלב שלם הוא ע"י הדעת והשגה, וכל כמה שיש ביכולתו להבין ולהשיג צריך לייגע עצמו ביגיעת נפש וביגיעת בשר, והעיקר בזה הוא שיבין את ההשכלה ההיא בהנחה טובה, מיט א גוטיץ אפלייג עפ"י שכלו דוקא, וכמו שאנו רואין במוחש בתלמיד היושב לפני רבו ושמע איזה לימוד בסוגיא ומקבלה בטוב הנה כשהתלמיד חוזר את הסוגיא אם כי שומר דברי הרב כאמירתן אבל הוא מטעימו בהסבר עצמי, ובהטעמה זו דוקא נראה וניכר הבנתו בהענין על בוריו, כי כאשר חוזר דברי ההלכה כמו שהם ואינם מתרגמם לעצמו בלשונו אז לא הוי עוד הבנה והשגה גמורה כ"א העיקר הוא כאשר מסבירו לעצמו באותיות שלו בכיבור על דברי הרב בהסוגיא ההיא, וכן הוא בענין ההתבוננות שצריך ללמוד אותו הענין בטוב בדברי הרב בדיוק ולקבל את הענין בכל פרטיו, אבל לאחר שכבר קיבל דברי הרב ה"ה צריך לבאר ולהסביר לעצמו באותיות שלו, וכמו כאשר לומד הענין דאני הוי' לא שנית¹²⁷, שלא יש שום שינוי ח"ו בין קודם הבריאה ולאחר הבריאה, וכמאמר¹²⁸ אתה הוא קודם שנבה"ע ואתה הוא לאחר שנבה"ע, דכללות התהוות העולמות הוא מהארה לבד וכתיב¹²⁹ ב"ה הוי' צור עולמים ביו"ד נברא העוה"ב ובה"א נברא העוה"ז¹³⁰, וכשלומד ענין זה הרי מבינו בהנחה טובה, דער ענין לייגט זעך בא אים גוט אפ וחושב ומהרהר בזה ומעמיק דעתו בהתבוננות בהענין אז מתחדש לו בהענין הסבר עצמו בהטעמת הענין והבנתו בדוגמא בכחות ולבושי הנפש, דהאדם הוא נברא מוגבל, ומ"מ הנה ב' אותיות אינם תופסים מקום¹³¹ לגבי

את ה"א ונא¹¹⁰ את ה"א תירא, הרי דאהבת השי"ת ויראתו ית' הם מצות עשה כתפילין שבת וסוכה וכה"ג, וכשם דמצות תפילין יש לה מקום קבוע בגוף האדם בראשו ובזרוע במקום ושטח מוגבל, דהתפילין כשהם מונחי על השולחן¹¹¹ הנה אף גם אם כוון כל הכוונת¹¹² שבמצוה זו אם ח"ו לא הניחם במקומם המיוחד הוי קרקפתא דלא מנח תפילין¹¹³ הנה כמו"כ המ"ע דאהבתו ויראתו ית' יש להם מקום קבוע בגוף האדם והוא כהלכ, והיינו דבכשר הלב יורגש בהרגש ממש¹¹⁴, וכמו בגשמיות אנו רואין במוחש, דכאשר האדם פוגש באוהב נפשו ה"ה מרגיש נעימות עריבות בלבבו, ולהיפך דכאשר פוגש במי שירא ממנו הרי יירא ויפחד ונרגש בכשר ללבבו חרודין חרודין ממש, וכן הוא בהמצות עשה דאהבתו ויראתו ית' שצריכים להיות נרגשים בלב ובשר הגשמי, וזהו"ע ההשבה אל הלב, דהשבה זו באה ע"י העמקת הדעת בהתבוננות ארוכה בגדולת הבורא ית' וכמאמר¹¹⁵ והיאך הוא¹¹⁶ הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהן חכמתו שאין לה ערך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול כמו שאמר דוד¹¹⁷ צמאה נפשי לאלקים לאל ח¹¹⁸, והיינו דע"י זה שהאדם מתבונן במעשיו ית' שהו"ע מה רבו מעשיך הוי' בריבוי הנברא' עד אין קץ ושיעור¹¹⁹, ויוסיף להעמיק דעתו להתבונן בברואיו הנפלאים הגדולים¹²⁰ שהו"ע מה גדלו מעשיך הוי' ויראה גודל החכמה שבהן, היינו בכל נברא ונברא לפי מדריגתו ומעלתו דזה יסוד מוסד בהעבודה דתפלה בפסוד"ז בכיבור עניני הבע"ח דע"י התבוננו' זו הנה מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה להתקרב לידע השם הגדול, וכידוע דישנה התבוננות המעוררת את האהבה, וישנה התבוננות המעוררת את היראה, וזהו שאומר¹²⁰ וכשמחשב בדברים האלו עצמן¹¹⁸, והיינו דלאחר שמבין ומשיג גדולת הבורא ית' הנה כשמחשב באיך גיסא רואה הפלאת הבורא ב"ה איך שהוא מובדל ומרומם מכל הנברא, ורק שבמקום גדולתו אתה מוצא ענותנותו¹²¹ ית' שצמצם א"ע כבי' בכדי שהנבראים

(110) שם, יג.

(111) ראה גם תו"א שמות נג, ד. אוה"ת שם ע' פז.

(112) כ"ה בכת"ק.

(113) ראה ר"ה יז, א.

(114) ראה לעיל ע' שלו. וש"נ.

(115) רמב"ם שם הלכה ב.

(116) ברמב"ם שלפנינו: היא.

(117) תהלים מב, ג.

(118) עכ"ל הרמב"ם שם.

(119) ראה תו"א וארא נו, ב.

(120) הרמב"ם שם הלכה ב.

(121) מגילה לא, א — ע"פ הגירסא בילקוט שמעוני תהלים רמז תשצד. וראה ספר

המאמרים היש"ת ע' 40. תש"ד ע' 210. תש"ח ע' 228. וש"נ.

(122) עץ חיים שער הכללים בתחילתו.

(123) מיכה ז, יח.

(124) רמב"ם שם ה"ב.

(125) ברמב"ם שלפנינו: מעוטה.

(126) דברי הימים"א כח, ט. וראה תניא פמ"ב (נט, סע"א). קונטרס אחרון (קנו, ב).

(127) מלאכי ג, ו.

(128) בתפלת שחרית. וראה תניא פ"כ. תו"א ויקהל פז, א. לקו"ת אמור לא, א. דרושים

לר"ה סא, א. ובכ"מ.

(129) ישעי' כו, ד.

(130) מנחות כט, ב.

(131) ראה תניא פ"כ"א.